

COVID 19

CRIMINAL

JUSTICE

CAMPAIGN

POLAND

**Wpływ pandemii koronawirusa na system
sprawiedliwości w sprawach karnych**

4. Dostęp do adwokata i radcy prawnego
w postępowaniu karnym

Stan prawny	Aktualny stan prawny	<p>W Polsce dostęp do adwokata jest przede wszystkim regulowany przez przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks postępowania karnego ¹ (dalej: k.p.k., Kodeks postępowania karnego). Zgodnie z art. 82 k.p.k. obrońcą może być adwokat lub radca prawny.</p> <p>Wpływ na sposób rozumienia oraz wykładnię przepisów tej ustawy mają również standardy międzynarodowe. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabierają regulacje wprowadzone na poziomie unijnym. Do dnia 27 listopada 2016 roku wszystkie kraje członkowskie Unii Europejskiej, w tym Polska, miały czas na implementację postanowień Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 roku w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności ² (dalej: Dyrektywa o dostępie do adwokata).</p> <p>Ministerstwo Sprawiedliwości stoi na stanowisku, że polskie prawo jest zgodne z przepisami dyrektywy, w związku z czym nie planuje żadnych zmian w obowiązujących regulacjach. Ministerstwo podkreśla również, że ani Komisja Europejska, ani też Ministerstwo Spraw Zagranicznych, które dokonują oceny stanu implementacji prawa europejskiego do krajowego porządku prawnego, nie stwierdziły żadnych nieprawidłowości w tym zakresie³.</p> <p>Zdaniem HFPC polskie władze nie implementowały w pełni Dyrektywy o dostępie do adwokata. Zwrócić uwagę należy przede wszystkim na trzy elementy:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) brak dostępu do adwokata bez zbędnej zwłoki po pozbawieniu wolności i przed pierwszym przesłuchaniem, 2) niezapewnienie bezwzględnej poufności kontaktu adwokata z klientem, 3) brak kontroli sądowej i środka naprawczego w przypadku niezapewnienia prawa dostępu do adwokata.
--------------------	-----------------------------	--

¹ Tekst jedn.: Dz. U. z 2020 r. poz. 30 ze zm.

² Dz. U. UE. L. z 2013 r. Nr 294, str. 1).

³ HFPC pyta o wdrożenie dyrektywy o dostępie do adwokata. Ministerstwo Sprawiedliwości: polskie prawo jest zgodne z przepisami dyrektywy, 3 lutego 2020, dostęp: <https://www.hfpc.pl/hfpc-pyta-o-wdrozenie-dyrektywy-o-dostepie-do-adwokata-ministerstwo-sprawiedliwosci-polskie-prawo-jest-zgodne-z-przepisami-dyrektywy/>

W pierwszej kolejności należy wskazać, że zgodnie z art. 245 § 1 k.p.k.: „Zatrzymanemu na jego żądanie należy niezwłocznie umożliwić nawiązanie w dostępnej formie kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym, a także bezpośrednią z nimi rozmowę; (...)”. Polskie przepisy nie precyzują jednak, w jakiej formie ma dojść do tego kontaktu. Ponadto nie przewidują rozwiązań legislacyjnych, które można by zastosować w sytuacji, w której osoba zatrzymana chce skontaktować się z adwokatem, lecz nie ma jego danych kontaktowych lub nie ma jeszcze ustanowionego adwokata w sprawie. Do dnia dzisiejszego nie zostały w Polsce stworzone wykazy dostępnych adwokatów lub radców prawnych, tzw. listy adwokackiej, spośród której zatrzymany mógłby wybrać adwokata lub radcę prawnego, z którym chciałby się skontaktować. Wątpliwości praktyczne wynikają również z faktu, że Kodeks postępowania karnego nie określa, w jakich granicach czasowych ma być zapewniony dostęp do adwokata. Wyżej wymieniona ustawa posługuje się jedynie pojęciem „niezwłoczności”, które w odniesieniu do analizowanego problemu wydaje się być terminem zbyt ogólnikowym i nieostrym.

Przepisy prawa krajowego przewidują możliwość zastrzeżenia obecności przedstawicieli organów ścigania podczas spotkania z adwokatem w oparciu o nieprecyzyjne przesłanki, jak również możliwość kontroli korespondencji. Zgodnie z art. 245 § 1 k.p.k., organy ścigania mogą być obecne, w szczególnie uzasadnionych wypadkach, podczas kontaktu osoby zatrzymanej z adwokatem lub radcą prawnym. Ponadto, na podstawie art. 73 § 4 k.p.k., prokurator może zastrzec, że przez 14 dni od dnia tymczasowego aresztowania, po spełnieniu przesłanek, o których mowa w § 2 i § 3 ww. artykułu, będzie dokonywał kontroli korespondencji podejrzanego z obrońcą, a także, że podczas ich porozumiewania się będzie obecny on sam lub osoba przez niego upoważniona. Jednocześnie należy wspomnieć o art. 217b § 1a ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks karny wykonawczy⁴ (dalej: k.k.w.), który poza art. 73 § 3 k.p.k., umożliwia kontrolę korespondencji tymczasowo aresztowanego z obrońcą. Pozwala on na dokonywanie kontroli korespondencji nawet po upływie terminu określonego w art. 73 § 4 k.p.k. przez organ, do którego dyspozycji pozostaje tymczasowo aresztowany. Na zarządzenie prokuratora w trybie art. 217b § 1a k.k.w. nie przysługuje zażalenie do sądu. Ponadto art. 217c § 1-3 k.k.w., odnoszący się do kontaktów telefonicznych tymczasowo aresztowanego, w żaden sposób nie reguluje kwestii dotyczącej niezapewnienia kontroli rozmowy telefonicznej

⁴ Tekst jedn.: Dz. U. z 2021 r. poz. 53.

z obrońcą. Dodać jeszcze pokrótce należy, że obrońca, aby móc kontaktować się telefonicznie z tymczasowo aresztowanym, musi uzyskać na to zgodę od organu, do którego dyspozycji on pozostaje. Zgodnie z art. 217c § 4 k.k.w., na zarządzenie prokuratora o odmowie korzystania z aparatu telefonicznego w trakcie postępowania przygotowawczego tymczasowo aresztowanemu przysługuje zażalenie do prokuratury nadzrędnego. Jeżeli wydano takie zarządzenie już po wniesieniu aktu oskarżenia, zażalenie takie rozpatruje sąd, do którego dyspozycji pozostaje tymczasowo aresztowany. Zdaniem HFPC powyższe regulacje stanowią zaprzeczenie standardów wynikających z motywu 33 oraz z art. 4 Dyrektywy o dostępie do adwokata.

Warto jednocześnie zwrócić uwagę na kwestię obecności w postępowaniu karnym adwokata lub radcy prawnego. Kodeks postępowania karnego nakłada obowiązek przyznania obrońcy jedynie w sytuacji określonej w art. 79 (nieletni, głuchy, niemy, niewidomy, zachodzą wątpliwości co do poczytalności sprawy lub jest niepełnosprawny psychicznie) oraz art. 80 (jeżeli podejrzanemu zarzucono zbrodnię, a jego sprawa toczyć się będzie przed sądem okręgowym). W pozostałych przypadkach wspomniany kodeks nie reguluje obowiązku obecności obrońcy w trakcie czynności przeprowadzanych podczas postępowania przygotowawczego lub podczas postępowania sądowego. Przykładem takiej sytuacji jest przesłuchanie w trybie art. 301 k.p.k., które nie zostanie wstrzymane ze względu na niestawiennictwo obrońcy. Ponadto, zgodnie z art. 378a § 1 k.p.k., który wszedł w życie 5 października 2019 roku, sąd może przeprowadzić postępowanie dowodowe podczas nieobecności obrońcy, jeśli został prawidłowo powiadomiony o terminie rozprawy, nawet jeżeli usprawiedliwił swoje niestawiennictwo. W takiej sytuacji obrońcę zawiadamia się o nowym terminie (art. 378a § 2 k.p.k.) i ma on prawo najpóźniej na kolejnym terminie rozprawy złożyć wniosek o uzupełniające przeprowadzenie dowodu, który został przeprowadzony podczas jego nieobecności (art. 378a § 3 k.p.k.), a brak złożenia stosownego wniosku w terminie sprawia, że prawo takie wygasa (art. 378a § 4 k.p.k.). We wniosku o uzupełniające przeprowadzenie dowodu obrońca musi wykazać, że sposób przeprowadzenia tego dowodu podczas jego nieobecności naruszał gwarancje procesowe, w szczególności prawo do obrony (art. 378a § 5 k.p.k.). Sąd może uwzględnić taki wniosek, a jego uwzględnienie sprawi, że dowód zostanie przeprowadzony jedynie w zakresie, w którym wskazano naruszenie gwarancji procesowych,

		<p>w szczególności prawa do obrony (art. 378a § 6 k.p.k.). Należy to uznać za niezgodne z art. 8 ust. 1 oraz art. 8 ust. 2 Dyrektywy.</p> <p>Warto również zwrócić uwagę, że w polskich przepisach nie przewidziano środków umożliwiających kontrolę sądową w przypadku niezapewnienia prawa dostępu do adwokata lub radcy prawnego oraz nie ma instytucji tzw. środka naprawczego, o którym mowa w art. 12 ust. 1 Dyrektywy o dostępie do adwokata.</p> <p>Ten stan prawny obowiązujący w przeddzień pandemii rzutował na ocenę wprowadzanych w jej trakcie zmian oraz wyzwań przed którymi stanęli prawnicy i strony postępowań karnych.</p>
	<p>Zmiany wprowadzone w związku z COVID</p>	<p>Dnia 24 czerwca 2020 roku weszła w życie ustawa z dnia 19 czerwca 2020 roku o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych na zapewnienie płynności finansowej przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19⁵ (dalej także: Ustawa), która w art. 39 zmieniła Kodeks postępowania karnego. Celem powyższej ustawy było wprowadzenie możliwości organizowania posiedzeń dotyczących tymczasowego aresztowania, a także rozpraw w trybie zdalnym.</p> <p>Jedną ze zmian było wprowadzenie § 3e do art. 250 k.p.k., który stanowi, że: <i>„W wypadku, gdy obrońca bierze udział w posiedzeniu przebywając w innym miejscu niż oskarżony, sąd na wniosek oskarżonego lub obrońcy może zarządzić przerwę na czas oznaczony i zezwolić na telefoniczny kontakt obrońcy z oskarżonym, chyba że uwzględnienie wniosku może zakłócić prawidłowy przebieg posiedzenia lub stwarza ryzyko nierozstrzygnięcia wniosku w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania przed upływem dopuszczalnego czasu zatrzymania oskarżonego.”</i>. Ponadto wprowadzono § 7 do art. 374 k.p.k., który wskazuje, że: <i>„W wypadku gdy obrońca bierze udział w rozprawie przebywając w innym miejscu niż oskarżony, sąd na wniosek oskarżonego lub obrońcy może zarządzić przerwę na czas oznaczony, w celu kontynuacji rozprawy w tym samym dniu, aby umożliwić telefoniczny kontakt obrońcy z oskarżonym, chyba że złożenie wniosku w sposób oczywisty nie służy realizacji prawa do obrony, a w szczególności zmierza do zakłócenia lub nieuzasadnionego przedłużenia rozprawy.”</i></p>

⁵ Dz. U. z 2020 r. poz. 1086.

W pierwszej kolejności należy wskazać, że art. 250 § 3e k.p.k. oraz art. 374 § 7 k.p.k. nie gwarantują w żaden sposób podejrzanym lub oskarżonym pozbawionym wolności bezpośredniego kontaktu z adwokatem w sytuacji, w której posiedzenie w sprawie tymczasowego aresztowania lub rozprawa są przeprowadzane przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających udział w posiedzeniu lub rozprawie na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku, tzw. rozprawa zdalna, a podejrzany lub oskarżony pozbawiony wolności przebywa w innym miejscu niż ich obrońca. Kontakt taki może być zapewniony na wniosek podejrzanego lub oskarżonego bądź obrońcy, lecz wyłącznie przez telefon. Wniosek taki może zostać odrzucony przez sąd, jeżeli uwzględnienie wniosku:

- a) może zakłócić prawidłowy przebieg posiedzenia lub stworzyć ryzyko nierozstrzygnięcia wniosku w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania przed upływem dopuszczalnego czasu zatrzymania oskarżonego (art. 250 § 3e k.p.k.);
- b) w sposób oczywisty nie służy realizacji prawa do obrony, a w szczególności zmierza do zakłócenia lub nieuzasadnionego przedłużenia rozprawy (art. 374 § 7 k.p.k.).

Należy podkreślić, że ww. przesłanki są zbyt ogólne i pozostawiają sądowi, szczególnie w kontekście oceny przesłanki „realizacji prawa do obrony”, zbyt dużą swobodę oceny. Jednocześnie zdaniem HFPC, decyzja sądu w zakresie umożliwienia kontaktu ma charakter dyskrejonalny. Warto również podkreślić, że zgodnie z art. 250 § 3d k.p.k., sąd może zobowiązać obrońcę do udziału w posiedzeniu w budynku sądu z uwagi na konieczność uchylenia ryzyka nierozstrzygnięcia wniosku w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania przed upływem dopuszczalnego czasu zatrzymania oskarżonego. Oznacza to, że to sąd może podjąć dyskrejonalną decyzję o tym, w którym miejscu będzie przebywał obrońca, a także dyskrejonalną decyzję dotyczącą ograniczenia kontaktu tymczasowo aresztowanego z adwokatem. Zatem sąd nie jest zobligowany do wzięcia pod uwagę zdania oskarżonego.

Tym samym, jeżeli obrońca nie przebywa w miejscu przebywania podejrzanego lub oskarżonego, nie mają oni możliwości nawiązania bezpośredniego kontaktu w każdym momencie, w szczególności przed przesłuchaniem, co stoi w sprzeczności z art. 3 ust. 2 lit. a Dyrektywy o dostępie do adwokata.

		<p>Kolejne wprowadzone zmiany w żaden sposób nie gwarantują poufności kontaktu podejrzanego lub oskarżonego z obrońcą. W przypadku tymczasowego aresztowania, jeżeli posiedzenie będzie przeprowadzane w trybie zdalnym, zgodnie z art. 250 § 3c k.p.k. w posiedzeniu w miejscu przebywania podejrzanego bierze udział referendarz sądowy lub asystent sędziego lub funkcjonariusz Służby Więziennej, jeżeli podejrzanym przebywa w zakładzie karnym lub areszcie śledczym. Zgodnie z art. 374 § 5 k.p.k. w rozprawie w miejscu przebywania oskarżonego udział bierze referendarz sądowy lub asystent sędziego. Tym samym, jeżeli miałyby dojść do sytuacji, w której miałyby zostać nawiązany kontakt telefoniczny obrońcy z podejrzanym lub oskarżonym pozbawionym wolności, o którym mowa w art. 250 § 3e k.p.k. lub art. 374 § 7 k.p.k., nie ma jakichkolwiek gwarancji dotyczących zachowania poufności oraz tego, czy osoby takie jak: referendarz sądowy, asystent zatrudniony w sądzie lub funkcjonariuszy Służby Więziennej opuszczają pomieszczenie w przypadku nawiązania kontaktu. Jednocześnie wspomniane przepisy nie zapewniają gwarancji dotyczących bezpieczeństwa samego połączenia telefonicznego. Tym samym powyższe przepisy stoją w sprzeczności z art. 4 Dyrektywy o dostępie do adwokata.</p> <p>Jednocześnie, należy zauważyć, że Dyrektywa o dostępie do adwokata w art. 8 ust. 2 przewiduje, że czasowe odstępstwa od jej stosowania mogą zostać podjęte jedynie w trybie indywidualnym przez organ sądowy lub przez inny właściwy organ sądowy, pod warunkiem, że decyzja ta może podlegać kontroli sądowej. Nie można uznać, że ograniczenie kontaktu podejrzanego lub oskarżonego z obrońcą w trybie art. 250 § 3e k.p.k. oraz art. 374 § 7 k.p.k. będzie zgodne z art. 8 Dyrektywy o dostępie do adwokata, ponieważ decyzja sądu o nieudzieleniu takiego kontaktu nie będzie w żaden sposób podlegać kontroli sądowej. Ponadto zmiany wprowadzone Ustawą do Kodeksu postępowania karnego nie przewidują żadnego środka naprawczego w rozumieniu art. 12 Dyrektywy o dostępie do adwokata, w przypadku ograniczenia kontaktu z obrońcą.</p> <p>Warto podkreślić również, że chociaż zmiana Kodeksu postępowania karnego została wprowadzona ustawą związaną ze stanem epidemii, nie ma ona charakteru czasowego – została wprowadzona na stałe. Żaden przepis Ustawy nie ogranicza czasowego stosowania wspomnianych przepisów i nie przewiduje ich wygaśnięcia w razie uchylecia ogłoszonego na terenie Polski stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii. Wątpliwym jednocześnie</p>
--	--	---

		<p>wydaje się wprowadzanie tego typu zmian pod pretekstem walki ze skutkami epidemii koronawirusa SARS-CoV-2 w Polsce. Okres wspomnianej epidemii spowodował wiele wyzwań dla wymiaru sprawiedliwości w związku z trwającym stanem zagrożenia, jednak w żadnym wypadku nie może on uzasadniać pozbawienia praw osób, wobec których prowadzone jest postępowanie karne.</p>
<p>Praktyka</p>	<p>Doniesienia medialne</p>	<p>W czasie epidemii koronawirusa SARS-CoV-2 dochodziło w Polsce do organizacji kilkunastu różnych zgromadzeń spontanicznych. Dokonywane w ich ramach zatrzymania oraz sposób traktowania przez funkcjonariuszy policji po raz kolejny pokazały luki polskiego systemu prawnego w zakresie dostępu do adwokata.</p> <p>Zgromadzenie 7 sierpnia 2020 roku</p> <p>Jeden z nich miał miejsce dnia 7 sierpnia 2020 roku w związku z zatrzymaniem przez Policję aktywistki Margot. Zgromadzenie spontaniczne zawiązało się m.in. na ul. Krakowskie Przedmieście w Warszawie. Policja postanowiła zatrzymać część uczestników zgromadzenia, jednak jak wynika z informacji Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur działającego przy Rzeczniku Praw Obywatelskich (dalej także: KMPT) zatrzymywane zostały także osoby, które nie uczestniczyły w zgromadzeniu lecz przechodziły ww. ulicą. Policja zatrzymała łącznie 48 osób⁶. Jak wynika z raportu KMPT z dnia 7 września 2020 roku, kwestia dostępu do adwokata/radcy prawnego od pierwszych chwil zatrzymania była zasadniczym problemem i ukazała mankamenty obecnie obowiązującego systemu⁷. We wspomnianym raporcie wskazano, że: „Rozmówcy KMPT przyznawali, że o ile osoba zatrzymana znała imię i nazwisko oraz numer telefonu do adwokata i żądała kontaktu z nim, wówczas spotkanie z adwokatem było możliwe. W niektórych z przeanalizowanych protokołów zatrzymania widniała adnotacja o obecności adwokata przy czynnościach; te osoby zatrzymane potwierdzały to również w rozmowach z przedstawicielami KMPT. Były to jednak sporadyczne sytuacje. Znaczną część rozmówców KMPT stanowiły osoby, które po raz pierwszy zostały zatrzymane przez Policję; wielu z nich nie miało nigdy wcześniej kontaktu z prawnikami.”⁸.</p>

⁶ Nie tylko poniżające traktowanie... Końcowy raport KMPT o zatrzymaniach 7 sierpnia w Warszawie. Są konkretne zalecenia dla MSWiA i policji, rpo.gov.pl, 9 września 2020 roku, dostęp: <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/koncowy-raport-kmpt-o-zatrzymaniach-8-sierpnia-w-warszawie>

⁷ Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji „ad hoc” pomieszczeń dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych do wytrzeźwienia, znajdujących się w jednostkach podległych Komendzie Stołecznej Policji, pismo znak: KMP.570.5.2020.MK, Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur, 7 września 2020 roku, s.5, dostęp: <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Raport%20KMPT%20z%20wizytacji%20jednostek%20policyjnych%20po%20zatrzymaniach%20w%20Warszawie%207.08.2020%2C%207.09.2020.pdf>

⁸ *Ibidem*, s. 6.

Dlatego też, zdaniem KMPT: „(...) *gdyby nie poświęcenie adwokatów, którzy z własnej inicjatywy dotarli na teren komisariatów i objęli pomocą wszystkich zatrzymanych, zdecydowana większość z tych osób nie miałaby de facto możliwości skorzystania z pomocy prawnej.*”⁹. W raporcie wskazano także, że kilkoro zatrzymanych o możliwości skorzystania z pomocy prawnej adwokatów zebranych pod komisariatami dowiedziało się po podpisaniu przez nich protokołów zatrzymania i złożeniu wyjaśnień, a w protokołach zatrzymań tych osób znajdują się adnotacje, że nie żądają one kontaktu z adwokatem¹⁰. Z raportu wynika również, że jeden mężczyzna został zatrzymany o godzinie 22:10 w dniu 7 sierpnia 2020 roku, a pierwszy kontakt z adwokatem miał miejsce w godzinach popołudniowych dnia następnego, czyli po kilkunastu godzinach¹¹. Ponadto kilku rozmówców KMPT wskazało, że: „(...) *do chwili spotkania z przedstawicielami KMPT (mimo zatrzymania poprzedniego dnia ok. godz. 21-23) nie mieli kontaktu z adwokatem i nie wiedzieli w jaki sposób mogliby uzyskać jego pomoc (przy sporządzaniu protokołu nie znali danych żadnego adwokata/radcy prawnego).* W ich protokołach widniała informacja, że nie żądali kontaktu z adwokatem.”¹². W raporcie także wskazano, że: „(...) *część zatrzymanych posiadała na ciele zapisany numer telefonu, pod którym miała być dostępna pomoc prawna. Jak wynikało z ich informacji numer ten był przekazywany podczas protestu, bez danych osobowych jego właściciela. Z analizy protokołów zatrzymań wynika, że policjanci podejmowali próby połączenia telefonicznego ze wskazanym numerem, jednak bezskutecznie. Natomiast w jednym przypadku osoba zatrzymana żądała kontaktu z adwokatem, podając jego imię i nazwisko, nie znając natomiast numeru telefonu. W protokole tej osoby nie ma żadnej informacji, czy kontakt ten był zapewniony, jednak z relacji zatrzymanej wynikało, iż do spotkania z adwokatem ostatecznie doszło.*”¹³. Z samego raportu wynika również, że kontakt osób zatrzymanych nie odbywał się w warunkach zapewniających poufność, mając miejsce w zasięgu wzroku i słuchu funkcjonariuszy. Spotkania takie odbywały się na korytarzach czy pokojach służbowych. Jeden z obrońców miał wskazać podczas rozmowy, która była przeprowadzana w pomieszczeniu do kontroli osobistej przy otwartych drzwiach, że nie zgadza się na taką formę kontaktu z klientem i kazał to odnotować w protokole. Jednakże w protokole zatrzymania nie pojawiła się żadna wzmianka na ten temat, ponieważ do rozmowy zatrzymanego

⁹ *Ibidem*, s. 6.

¹⁰ *Ibidem*, s. 6.

¹¹ *Ibidem*, s. 6.

¹² *Ibidem*, s. 6-7.

¹³ *Ibidem*, s. 7.

z adwokatem doszło po podpisaniu protokołu¹⁴. Jednocześnie z raportu KMPT wynika, że jej przedstawiciele otrzymywali: „(...) także sygnały od samych adwokatów, wskazujące że ich dostęp do klientów jest utrudniany m.in. przez długi czas oczekiwania na możliwość spotkania z zatrzymanym, który przebywał już w PdOZ (pomieszczenie dla osób zatrzymanych – przyp. autor)”¹⁵.

Protesty po decyzji Trybunału Konstytucyjnego

Kolejna fala protestów związana jest z wydaniem dnia 22 października 2020 roku przez Trybunał Konstytucyjny orzeczenia sygn. akt K 1/20 ws. uchylenia jednej z przesłanek umożliwiających legalną aborcję. Wspomniane protesty, organizowane przez Ogólnopolski Strajk Kobiet, trwają do dnia dzisiejszego. Również podczas tych protestów, które mają miejsce w całym kraju, dokonywane są zatrzymania. Jak wynika z informacji Kolektywu Szpila, od dnia 22 października 2020 roku do dnia 29 stycznia 2021 roku na terenie Warszawy i okolic Policja dokonała 150 zatrzymań z czego: 81 osób zostało umieszczonych w pomieszczeniach dla osób zatrzymanych, 62 osoby przewieziono na komisariaty i przedstawiono im zarzuty, a 7 osób przetrzymywano kilka godzin w radiowozach lub przewożono do komisariatów, lecz nie stawiano zarzutów¹⁶. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur ponownie przygotował raport m.in. na temat sytuacji zatrzymanych pomiędzy dniem 23 października 2020 roku a 13 grudnia 2020 roku¹⁷. Z powyższego raportu wynika, że: „Osoby, z którymi rozmawiali przedstawiciele KMPT, zwracały przede wszystkim uwagę na fakt, iż w przeciwieństwie do sytuacji z sierpnia 2020 r., w większości przypadków kontakt z adwokatem lub radcą prawnym był realizowany, nawet jeśli osoba zatrzymana nie znała personaliów prawnika, a posiadała jedynie numer tzw. telefonu antyrepresyjnego, który przekazywali sobie protestujący. Niemniej, niektórzy z zatrzymanych wskazywali na problemy w uzyskaniu dostępu do pomocy prawnej.”¹⁸. W raporcie wskazano także, że jedna z osób zatrzymanych po przewiezieniu do komisariatu została poinformowana przez funkcjonariusza Policji, że kontakt z adwokatem przysługuje tylko w sytuacji uprzedniego udzielenia mu pełnomocnictwa.

¹⁴ *Ibidem*, s. 8.

¹⁵ *Ibidem*, s. 9.

¹⁶ *Raport (Anty)Represyjny – 100 dni protestu*, Kolektyw Szpila, 3 lutego 2021 roku, dostęp: <https://www.facebook.com/kolektywuszpila/posts/136721888271686>

¹⁷ *Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji „ad hoc” komisariatów i pomieszczeń dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych do wytrzeźwienia, znajdujących się w jednostkach podległych Komendzie Stołecznej Policji oraz Komendzie Wojewódzkiej Policji z siedzibą w Radomiu*, pismo znak: KMP.570.11.2020.MZ, Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur, 11 stycznia 2021 roku, dostęp: <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Raport%20KMPT%20z%20wizytacje%20pomieszcze%C5%84%20policyjnych%20po%20demonstracja%20zwi%C4%85zanych%20z%20wyrokiem%20TK%20-%2011.01.2021.pdf>

¹⁸ *Ibidem*, s. 16.

Jednakże adwokat ostatecznie uczestniczył w czynnościach dzięki informacji o miejscu zatrzymania, która została przekazana przez osobę bliską zatrzymanej¹⁹. Ponadto w powyższym raporcie opisana została przez przedstawicieli KMPT następująca sytuacja przekazana: „(...) *prawo dostępu do pomocy prawnej nie było respektowane. (...) Później miała zostać poinformowana, że ma prawo skontaktować się jedynie z adwokatem, któremu wcześniej udzieliła upoważnienia do obrony. Zatrzymana zażądała poinformowania znajomej prawniczki jednak ta nie odebrała telefonu. Wówczas funkcjonariusz miał skomentować, że zatrzymana wykorzystata jedną szansę i jeśli adwokat nie oddzwoni „to nie będzie prawnika”. Ostatecznie adwokat oddzwoniła ale w związku z tym, że była to osoba z innego województwa prawdopodobnie nie była w stanie świadczyć pomocy. Z zatrzymaną próbował skontaktować się inny adwokat, zawiadomiony przez osoby trzecie. Z informacji przekazanych przez obrońcę zatrzymanej wynika, że odmówiono mu kontaktu z klientką. Adwokat poinformował, że w godzinach wieczornych ok. godz. 21:00 stawił się w Komendzie prosząc o kontakt z zatrzymaną oraz składając na piśmie wnioski o dopuszczenie do wszelkich czynności z udziałem zatrzymanej. Powiedziano mu, że było to w tamtym momencie niemożliwe, a wszystkie czynności zostały już zakończone. Z protokołu zatrzymania wynika jednak, że jego sporządzanie zakończono dopiero o godz. 21:10, natomiast jak wskazała zatrzymana, czynności trwały jeszcze długo po przygotowaniu protokołu. Jak wynika z rejestru przyjęć w PdOZ, osobę tę umieszczono tam dopiero o godz. 01:55. Z uwagi na powyższe za niezgodne z prawdą uznaje należy informacje przekazane adwokatowi przez funkcjonariuszy. Sama zatrzymana wskazała także w rozmowie z przedstawicielami KMPT, że nie miała informacji, iż adwokat próbuje się z nią skontaktować.”²⁰. Inny zatrzymany po przewiezieniu do komisariatu miał usłyszeć od policjanta, że: „to nie jest amerykański film, żeby sobie teraz prawnika szukać”, jednak ostatecznie adwokat brał udział w czynnościach, ponieważ stawiał się w jednostce, lecz nie został wcześniej poinformowany przez funkcjonariuszy o zatrzymaniu.²¹*

Jednocześnie w raporcie przywołano sytuację osoby, która: „(...) *twierdziła podczas rozmowy z przedstawicielami KMPT, że pomimo zgłoszenia chęci rozmowy z prawnikiem uprawnienia tego została pozbawiona. Z protokołu zatrzymania tejże osoby wynika, że nie żądała ona kontaktu z adwokatem. Zapis ten*

¹⁹ *Ibidem*, s. 17.

²⁰ *Ibidem*, s. 17.

²¹ *Ibidem*, s. 17.

*stoi jednak w sprzeczności z nagraniami kamer monitoringu, gdzie słychać, jak osoba zatrzymana wielokrotnie żąda kontaktu z pełnomocnikiem.*²².

Autorzy raportu podnoszą, że całodobowe udzielanie pomocy prawnej przez adwokatów i radców prawnych jest ich oddolną inicjatywą i jego dobra organizacja wynika z zaangażowania prawników. Jednakże, zdaniem autorów, realizacja podstawowego prawa osób zatrzymanych nie może być uzależniona wyłącznie od oddolnych inicjatyw i dobrej woli prawników. Ponadto samo funkcjonowanie tzw. telefonu antyrepresyjnego, w opinii KMPT najdobitniej ukazuje brak systemowych rozwiązań w zakresie zapewnienia dostępu do adwokata lub radcy prawnego dla osoby zatrzymanej²³. Z samego raportu wynika także, że: *„(...) listy adwokatów i radców prawnych przechowywane są na dyżurkach komisariatów (wraz z dostępem do ich elektronicznej wersji). W pokoju dyżurnego w jednym z wizytowanych PdOZ umieszczono informację o treści: „W razie potrzeby znalezienia kontaktu z Adwokatem lub Radcą Prawnym informuję, iż w przeglądarkach internetowych Mozilla Firefox i Chrome zostały utworzone skróty do aktualnych list Adwokatów i Radców Prawnych na oficjalnych stronach internetowych, zgodnie z zaleceniami KMPT”. Z kolei w innym PdOZ na korytarzu wywieszona była „lista adwokatów w Warszawie”, zawierająca: imię i nazwisko adwokata, numer telefonu, rodzaj prowadzonych spraw i informację na temat posługiwania się językiem angielskim.”*²⁴.

Jednakże zdaniem KMPT powyższa lista spełniać będzie swoje zadanie, jeżeli informacja o niej przekazywana będzie osobie zatrzymanej. Jako przykład wskazano sytuację, w której jedna z osób zatrzymanych nie skorzystała z pomocy prawnej, pomimo, że znała imię i nazwisko adwokata, ponieważ nie pamiętała jego numeru telefonu, a nie była poinformowana o istnieniu takiej listy²⁵.

Ponownie, także w tym raporcie, zwrócono uwagę na kwestię poufności relacji obrońcy z klientem. Jak wynika z raportu doszło do spotkania osoby zatrzymanej na komendzie : *„(...) spotkanie z adwokatem na komendzie odbyło się zaraz po przyjeździe, na świeżym powietrzu, w obecności dwóch funkcjonariuszy. Z uwagi na utrudnienia adwokat wyjaśnił zatrzymanemu, jakie czynności będą z nim realizowane. Kolejne spotkanie z prawnikiem miało miejsce po*

²² *Ibidem*, s. 17-18.

²³ *Ibidem*, s. 18.

²⁴ *Ibidem*, s. 19.

²⁵ *Ibidem*, s. 19-20.

przygotowaniu protokołu zatrzymania, przed jego podpisaniem. W przypadku innej osoby zatrzymanej, rozmowa z adwokatką odbyła się w pokoju funkcjonariuszy, w ich obecności.²⁶

Jednocześnie w zakresie protestów organizowanych w ramach Ogólnopolskiego Strajku Kobiet, adw. Karolina Gierdal, która współpracuje z Kolektywem Szpila, zwraca również uwagę na kwestię wywożenia zatrzymanych poza Warszawę. W wywiadzie z Rzecznikiem Praw Obywatelskich wskazała, że: „Nasi prawnicy wierzą w swój zawód i w to, że osoba zatrzymana powinna mieć adwokata. Jechali tam po prostu, pro bono (dla dobra publicznego, bezpłatnie) – mówiła adwokatka. Przy czym w tym przypadku ludzie byli najpierw na komisariacie w centrum Warszawy, przy ul. Żytniej, a kiedy pojawili się adwokaci, zatrzymanych policjanci z Warszawy wywieźli do Grodziska. Ale adwokaci i tam pojechali. Czynności policyjne odbyły się w Grodzisku następnego dnia i policjanci z Żytniej musieli drugi raz te 40 km tam dojechać.”²⁷.

²⁶ *Ibidem*, s. 20.

²⁷ RPO rozmawia z mec. Karoliną Gierdal #PorozmawiajMY, 19 stycznia 2021 roku, dostęp: https://www.rpo.gov.pl/pl/content/rpo-rozmawia-z-mec-karolin%C4%85-gierdal-porozmawiajmy?fbclid=IwAR2Hs8G7POgtvW8TFntKAI_mfWZ3clhnlDI8UhZzv8UbkejSTf0bMK9m54.

Działania HFPC w omawianym obszarze	Na płaszczyźnie generalnej	<p>1) W lutym 2020 roku HFPC skierowała do Komisji Europejskiej skargę na brak implementacji do polskiego systemu prawnego Dyrektywy o dostępie do adwokata. W swojej skardze Fundacja zarzuciła, że Polska nie zapewniła dostępu do adwokata lub radcy prawnego bez zbędnej zwłoki po pozbawieniu wolności i przed pierwszym przesłuchaniem, bezwzględnej poufności kontaktu obrońcy z klientem oraz efektywnego środka naprawczego w przypadku braku dostępu do adwokata lub radcy prawnego. Jednocześnie w czerwcu 2020 roku HFPC złożyła uzupełnienie powyższej skargi zarzucając, że przepisy ustawy z dnia 19 czerwca 2020 roku o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych na zapewnienie płynności finansowej przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 naruszają postanowienia Dyrektywy o dostępie do adwokata. W powyższym uzupełnieniu wskazano, że sposób zorganizowania zdalnych posiedzeń dotyczących tymczasowego aresztowania oraz zdalnych rozpraw sądowych naruszają bezpośrednio powyższą dyrektywę i ograniczają m.in. możliwości skontaktowania się podejrzanego z adwokatem przed przesłuchaniem przez sąd. Ponadto HFPC podniosła, że najnowsze przepisy nie zapewniają poufności kontaktu obrońcy ze swoim klientem²⁸. Jednakże HFPC została poinformowana przez Komisję Europejską, że prowadzona jest procedura mająca na celu zbadanie „terminowej i prawidłowej transpozycji” Dyrektywy o dostępie do adwokata, dlatego Komisja Europejska postanowiła zamknąć sprawę ze skargi HFPC²⁹.</p> <p>2) Jednocześnie należy podnieść, że w trakcie procesu legislacyjnego HFPC przygotowała opinię do ustawy z dnia 4 czerwca 2020 roku o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych na zapewnienie płynności finansowej przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 (druk senacki nr 142), w której wskazywała m.in., że wprowadzenie zdalnych posiedzeń dotyczących tymczasowego aresztowania oraz rozpraw może utrudniać, a czasami wręcz uniemożliwiać – np. ze względu na awarię, kontakt z obrońcą³⁰.</p>
--	-----------------------------------	--

²⁸ Dostęp do adwokata niezgodny ze standardami unijnymi – skarga HFPC do Komisji Europejskiej i jej aktualizacja w związku z Tarczą 4.0, hfhr.pl, dostęp: <https://www.hfhr.pl/dostep-do-adwokata-niezgodny-ze-standardami-unijnymi-skarga-hfpc-do-komisji-europejskiej-i-jej-aktualizacja-w-zwiazku-z-tarcza-4-0/>

²⁹ Pismo Komisji Europejskiej z dnia 8 czerwca 2020 roku, Ref. Ares(2020)2943910.

³⁰ Opinia HFPC z dnia 14 czerwca 2020 roku do ustawy z dnia 4 czerwca 2020 roku o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych na zapewnienie płynności finansowej przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 (druk senacki nr 142), pismo znak: 2020/MPL-17, dostęp: <http://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2020/06/druk-senacki-nr-142-uwagi-HFPC.pdf>

	W indywidualnych sprawach	<p>1) Dnia 17 sierpnia 2020 roku HFPC skierowała interwencję do Komendanta Głównego Policji ws. wydarzeń, które miały miejsce 7 sierpnia 2020 roku na ul. Krakowskie Przedmieście w Warszawie w związku z zatrzymaniem aktywistki Margot wskazując w niej m.in., że zatrzymani powinni mieć prawo do skutecznego udziału adwokata lub radcy prawnego w czasie przesłuchania, do spotkania z nim na osobności oraz komunikacji z reprezentującymi adwokatem, która powinna być poufna. Jak wskazała HFPC wszystkie powyższe gwarancje znajdują oparcie w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz w Dyrektywie o dostępie do adwokata³¹.</p>
--	----------------------------------	--

³¹ Pismo HFPC z dnia 17 sierpnia 2020 roku do Komendanta Stołecznego Policji, pismo znak: 844/2020/HFPC, dostęp: https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2020/08/3601_001.pdf

Postulowane zmiany (albo cele naszych działań)	Dotyczące stanu prawnego	<ol style="list-style-type: none"> 1) Kodeks postępowania karnego powinien wyraźnie określać prawo osób zatrzymanych do spotkania się z adwokatem lub radcą prawnym na osobności. 2) Pouczenia o prawie do adwokata lub radcy prawnego powinny być napisane prostszym i zrozumiałym językiem, w takim kierunku jak upraszczane są pouczenia dla pokrzywdzonego oraz podejrzanego. Jednocześnie funkcjonariusz Policji powinien każdorazowo upewnić się, czy pouczenie zostało zrozumiane, a jeżeli nie – powinien wytłumaczyć je ustnie osobie, w stosunku do której przeprowadzane są czynności. 3) Szczegółowe odnotowanie w protokole zrzeczenia się dostępu do adwokata – zrzeczenie się dostępu do adwokata musi być dokonane w sposób dobrowolny i jednoznaczny. Ponadto powinno zostać odnotowane w protokole wraz z opisem towarzyszących mu okoliczności. Funkcjonariusz Policji powinien prostym i zrozumiałym językiem udzielić informacji o konsekwencjach takiego zrzeczenia oraz o możliwości jego odwołania na każdym etapie postępowania. 4) Zażalenie na odmowę dostępu do adwokata – każda sytuacja odmowy kontaktu z adwokatem osobie, w stosunku do której przeprowadzane są czynności, powinna zostać odnotowana w protokole. Odmowa dostępu do adwokata musi podlegać kontroli sądowej. 5) Państwo musi zapewnić uczestnikom postępowania karnego skuteczny środek naprawczy w przypadku naruszenia ich prawa dostępu do adwokata. Takim środkiem naprawczym mógłby być np. zakaz dowodowy.
---	---------------------------------	--

**Dotyczące
praktyki organów
krajowych**

- 1) Epidemia koronawirusa SARS-CoV-2 nie może być przez organy krajowe wykorzystywana dla utrudniania kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym/
- 2) Listy adwokatów dostępne w każdym komisariacie – każdemu, przed pierwszym przesłuchaniem lub niezwłocznie po zatrzymaniu, należy zapewnić możliwość skontaktowania się z wybranym przez siebie adwokatem. W komisariatach powinna znajdować się lista adwokatów, którzy byłiby tzw. adwokatami z wyboru. Lista powinna być udostępniana każdej osobie zainteresowanej.
- 3) Organy ścigania powinny wcześniej przekazywać informacje adwokatom lub radcom prawnym o zatrzymaniu osoby, która chce skorzystać z ich pomocy w prowadzonym postępowaniu.
- 4) Organy ścigania, zgodnie z art. 245 § 1 k.p.k. powinny zapewniać zatrzymanym możliwość niezwłocznego skontaktowania się z adwokatem lub radcą prawnym.
- 5) Organy ścigania, szczególnie komisariaty policji, powinny zapewniać adwokatom lub radcom prawnym osobne pokoje na rozmowę z zatrzymanymi.
- 6) Sytuacja, w której zatrzymany nie żąda dostępu do adwokata lub radcy prawnego, powinna być zawsze należycie odnotowywana wraz ze wskazaniem okoliczności, w których dana osoba nie żąda takiego dostępu.

Warszawa, marzec 2021